

## AZ ÉRZÉKI ÉSZREVEVÉS ELEMİ ALKATRÉSZEI.

— Psychophysikai kísérleti tanulmány. —

### I.

Miután összes öntudattartalmunk csak azon emlékképzetek tömege által van alkotva és teljesen feltételezve, mely emlékképzetek előrement ingerbehatások nyomaiként az öntudatban visszahagyattak: az érzéki észrevevésnek — mint a külingerbehatás tudomásul vételének — elemei is csak az észrevevés folyamata által megörökített ezen emlékezetképekben keresendők. Hiszen végtére is az emlékképek avagy ingerképek képezik egyedüli alkotó részeit ama értelmi műveletek sokféleségének, melyekből szellemi és kedélyi életünk összes eseményei fölépülnek.

De ha az érzéki észrevevés szolgál első sorban minden lelki működés alapján, és ha öntudatunkban csak arról támadnak fogalmak, itéletek, következtetések stb., a miről érzékeink útján tudomást szereztünk magunknak: nyilvánvaló, hogy az érzéki észrevevés elemei gyanánt valamennyi azon jel szerepelhet általánosságban, a mely az érzékeinkre ható ingerek befolyása nyomán az öntudatban visszamaradt volt. Azaz élettapasztalataink összes emlékképei.

Az élettapasztalatok folyamán szerzett s öntudatunkban felhalmozódott összes emlékképek óriási tömegéből kell tehát kikeresnünk azon elemeket, a melyekből minden egyes érzéki észrevevésünk — mint különálló szellemi folyamat — összetételük. Öntudattartalmunk emlékképei azonban igen sokfélék s az érzéki észrevevés folyamata sokkal bonyolódottabb, semhogy alkat-elemeinek minőségére és mennyiségére nézve oly könnyű volna egyenes következtetést vonni.

Két kérdés merül itt fel, melyek mindegyike a reá adott válaszban tartalmazza egyszersmind a megoldást arra nézve is,

a mit az érzéki észrevezés elemeiről tudni kívánunk. Az első kérdés az, hogy miféle minőségek azon elemi képzetek vagy emlékképek, melyek minden érzéki észrevezés alkalmával az öntudatba felemelkednek? A második pedig az, hogy hányféle ily elemi képzet szükséges ahhoz, t. i. hányféle minőségű, hogy valamely érzéki észrevezés tökéletes legyen?

E kérdésekre való válasz adhatására nézetem szerint nem kínálkozhatnak jobb alkalom, mint a kóros vagy tökéletlen érzéki észrevezések tanulmányozása.

Tudjuk, hogy némely ideg- és elmebetegségek kóros érzéki észrevezések kifejlődésére adnak okot. Tudjuk továbbá azt is, hogy e kóros érzéki észrevezések az illető betegeknél majd tökéletes, majd tökéletlen alakban jelennek meg, részben függőleg a betegségtől, részben az egyéniségtől és egyéb külső vagy belső viszonyoktól. E tény az érzéki észrevezés folyamatának tanulmányozására kiaknázható. — Mihelyest t. i. ráakadtunk valamely kóros érzéki észrevezés tökéletlenségének okára: azonnal megtaláltuk az élettani érzéki észrevezés egy alkotó elemét is, mivel tényleg e kimutathatóvá lett hiányból mindenkor ráutalhatunk a normális állapot egy résztényezőjére. És minél több oldalról keresünk ily hézagokat, annál biztosabban alkothatunk magunknak lassanként egy összképet a teljes folyamatról s annak minden egyes alkatrészéről.

Az elmebetegek kóros érzéki észrevezései, úgymint a hallucinatiók, illusiók s más káprázatok kétségtelenül becses adatokat szolgáltatathatnának a kérdés ily értelembeni eldöntéséhez. De a beteg egyének e tárgyban vallomásai nem vehetők számba, nem megbízhatók, még ha egyáltalában megszerezhetők volnának is. Az érzéki észrevezések minden körülmények között subjectiv természetűek maradnak, míg az elmebetegeken jelentkező lelki s szellemi tünetek csak objectiv szemlélés tárgyaivá tehetők. E miatt az érzéki észrevezés hiányait elmebetegeknél elemezés céljából tanulmányozni nem lehet. Sikerülhet ugyan a folyamat létezéséről s lepergéséről nálunk is objectiv jelek által magunknak tudomást szerezni, de a tulajdonképeni subjectiv folyamat boncolgatásába nem ereszkedhetünk.

E meggyőződés által vezéreltetve és az elmebetegek kóros érzéki észrevezéseinek ily irányban tanulmányozását meddőnek

elismerve; igyekezetem oda irányult, abnorm érzéki észrevevéseket önmagánál teremteni, hogy azokat czéljaim számára subjectiv uton bonckés alá vehessem. És ezen igyekezetem sikerében biztam annyival inkább, mivel ismeretesekek voltak előttem oly egyének érzéki csalódásai, kik teljesen épelméjük lévén értelmi műveleteikben, semminemű más zavart soha nem küldtek volt, bizonyosságul annak, hogy egyéb tekintetben szabványos agyműködés mellett is léphetnek fel az érzéki csalódások bizonyos nemei. — Kétségtelen pl., hogy Socrates, Mahomed, Torquato Tasso, Rafael Sanzio, Luther Márton, Pascal, Göthe, Benvenuto Cellini, Jean Paul, Walter-Scott, Cardanus, Van Helmont, Andral Leuret vagy Spinoza elmebetegeknek nem voltak tekinthetők s mégis alá voltak vetve hallucinatióknak és pedig nem jelentéktelen mértékben. Socrates egész párbeszédekét folytatott a szemei előtt megjelent Daimonion-nal. Mahomed látományaira alapítá a félvilágot átölelő tanait. Torquato Tasso saját Géniusával mulatott gyakorta s a szűz Mária által vigasztaltatta magát fájdalmaiban. Rafael Sanzio éjjel fölébredvén, ragyogó fénytől környezve látta meg azon idealis arcot, melyet híres Madonna-jában aztán örökre megtestesített. Luther Mártonnak az ördög jelent meg Wartburgban és reá is dobta a jelenségre téntartatóját. Pascal tudományos működései közben egy lángoló mélységet látott íróasztala mellett, mely őt folyvást elnyeléssel fenyegette. Göthe drusenheimi utjában önmagával találkozott, lóháton ülve, szürke mezbe öltözködve, míg phantastikus virágok nyíltak körülte ösvényein. Jean Paul visiója egy leányfej volt és Walter-Scott előtt elhalt barátja, Byron jelent meg egy ablak függöny-redőiben.

Bár mindezen esetekben robustus szellemi léttel bíró egyének szenvedték el az érzéki csalódásokat, mégis egyet teljesen tagadásba venni nem lehet, t. i. azt, hogy az illetőknél az érzéki csalódások megjelenését kimutatható, az idegrendszer lankasztó s kifárasztó körülmények előzték meg.

Egyrészt szemmel tartva azt, hogy subjectiv eredetű képzetek csak reproductio útján lehet az öntudatba teremteni; másrészt pedig azt, hogy ilynemű reproducált képzetek csak akkor fognak a teljes érzéki csalódás s így a valóság érzéki-észrevevés erejéig fokozódhatnak, ha sikerül mindazon képzet-eleme-

ket az öntudatba fölvinni, a mely képzet-elemek egy-egy egyszerű érzéki-észrevezés létrejövételéhez okvetlenül szükségesek; a talált kulcs segédelmével mesterséges érzéki-csalódásokat iparkodtam magamnál reproductió útján létesíteni. Ugy vélekedtem t. i., hogy, ha sikerül előidézni ily káprázatokat és azok tényleg az élettani észrevezés erélyfokát és minéműségét elérhetik; akkor kétségtelen lesz, hogy bennök a tökéletes érzéki-észrevezés minden nélkülözhetlen eleme foglaltatik, a mikor aztán keletkezésükben minden nehézség nélkül vehetők subjectiv elemzés alá. Ha pediglen, mi valószínűbb, ez nem sikerül: akkor ismét azon hiányból, kell kitüntethetni az egyes képzet-elemeket egyenként, a mely hiány éppen megkülönbözteti a mesterséges káprázatot a normális érzéki észrevezéstől és abból támadt, hogy egyes képzett elemek nem voltak reprodukálhatók.

Ily úton hittem az érzéki-észrevezés elemi alkatrészeit feltalálhatni és megismerni. Eredmény csak psychophysikai kísérlet útján volt várható. — Az ide vonatkozó kísérleteket önmagamon eszközöltem és kiaknáztam minden alkalmat arra, hogy bármilyen érzéki-csalódásokat létesítve, azokat, vonatkozással a psychikai reproductiókra, beható megfigyelés tárgyává tegyem.

Bármily körülmények közé helyeztem magamat, bárminő módon cselekedtem azt és bármi nagy erélyvel iparkodtam reprodukálni egyes emlékezetképeimet; sohasem sikerült az, hogy az ily úton öntudatomra erőltetett emlékképek a tárgyilagossággal okozta képzetek értékével bírtak volna. Rendesen e reprodukált képzeteket még oly intenzitásra sem bírtam hozni. — Ha azonban oly körülmények közé helyeztem magamat, hogy hosszabb szellemi munka következtében agyam tetemesen ki volt fáradva idegrendszerem ki lett merülve és föltétlen testi meg lelki nyugalom biztosítása mellett érzékeim elől el tudtam zárni mindenemü ingerbehatást: akkor reproductióim igenis a tényleges érzéki-észrevezés intenzitásáig fokozódtak, és pedig úgyannyira, hogy valóban láttam alakokat, hallottam hangokat, éreztem ízeket és szagokat, sőt tapintottam tárgyakat is. — Egy tényező maradt azonban fenn, mely e mesterségesen előidézett, mintegy akarattal teremtett érzéki-észrevezéseimet a hallucinációktól megkülönböztette; s ez az volt, hogy a tárgyilagosság a realitás értékével sohasem léptek öntudatomba. Ellenkezőleg — én nagyon

jól tudtam mindig azt, hogy e képzetek tárgynélküliek, objectiv inger által nincsenek gerjesztve s azért valódi érzéki-észrevezésekkel össze nem téveszthetők. Ugyanezt vallja különben a hasonló kísérleteket más célból tett többi bűvár is, kiknek legnagyobb része az érzéki csalódásoknak ezen nemét majd a »psychikus hallucinációk« (Baillarger \*), majd az »abstract hallucinációk« (Kahlbaum \*\*), majd »fausses hallucinations« (Michéa \*\*\*), »pseudohallucinációk« (Hagen †), vagy »hallucinoid állapotok« (Pohl ††) névével illetik.

De ha mesterségesen reproductió által támasztott káprándjaim mindig feltűnően különböztek a normális érzéki-észrevezés képzeitől: úgy a két folyamat elemeinek összeilleszkedésében lényeges különbséget kellett feltételeznem. Azért a különbség kifürkészésére irányítottam minden törekvésemet, azon reményben, hogy ily úton a talált különbözetből, a hiányuk által szembeütlő, vagy kivételes hozzácsatlakozásuk által feltűnő, egyes elemek lényegére nézve bővebb tájékozást nyerendek.

Kétrendbeli reproductiót különböztethetünk meg; egyiket, mely az agykéreg physiologikus működése mellett, az akarat látszólagos befolyása alatt, mint normális, szabványos visszaemlékezés jelentkezik, és egy másikat, mely az agykéreg már némileg abnormis — mert ellankadt — működése mellett, az akartól látszólag függetlenül, mint objectivitással nem bíró phantasma külsőli magát. Ez első az ugynevezett visszaemlékezés, a második a phantasia. Az elsőnél a képzetek azon sorrendben, egymásmellettségben és egymásutánban merülnek fel, a minőben az eredeti érzéki-észrevezésnél mutatkoztak volt: a másikon pedig ettől teljesen eltérőleg szokatlan, szabálytalan összeköttetésekben jelentkeznek azok.

Kísérleteim alkalmával a reproductio mindkét nevezet nemét igyekeztem behatóbb vizsgálat tárgyává tenni. Meg-

\* Baillarger: *Archive gén.* 1842. 3. — *Mémoires de l'acad. d. méd.* 1846. Tom. XII.

\*\* Kahlbaum: *Allg. Zeitschr. für Psychiatrie.* Bd. XXIII. p. i. 1866.

\*\*\* Michéa: *Du délir. des sensations.* Paris. 1846.

† Hagen: *Allg. Zeitschr. f. Psychiatrie.* Bd. XV p. i. 1868.

†† Pohl: *Der hallucinat. Prozess.* — *Jahrb. f. Psychiatrie.* Bd. III. p. 107. 1881.

figyeltem normalis emlékképeimet, azok minden egyes jellegére nézve részletesen, ép úgy mint a mesterségesen támasztott phantasmákat, összehasonlítván őket a rendes érzéki-észrevezésekkel és megítéltem tapasztalataim eredményéből azt, hogy mennyire képesek, mennyire nem, akár a visszaemlékezési képzetek, akár a phantasmák a valóságos hallucinatio értékéig fokozódni, azaz mennyiben képesek azok, mennyiben nem az érzéki észrevezés mindazon jellegét magukra öltetni, jobban mondva mindazon képzetemeiket magukba zárni, mely jelek és elemek összegükben rá nyomják a valódi érzéki-észrevezésre az igazi tárgyilagosság bélyegét.

Hosszas kísérleteim eredményeként végtére azon meggyőződésre jutottam, hogy a még oly élénk reproductióból származó képzeteim is kivétel nélkül merőn nélkülözték a valódi érzéki-észrevezés számos jellegét és kellékét. Az alap-képzet, azaz azon képzet, melyet érzéki-észrevezéskor az eredeti inger behatása emel az öntudatba, ezen alap-képzet sohasem hiányzott. Láttam hallottam, szagoltam, stb. de a képzetek, melyek ilykép támadtak, csak szint, hangot, izt, szagot stb. hoztak öntudatomra, a nélkül hogy az érzéki benyomások a tárgyilagosságot eredet, a reális létből fakadás jellegeivel bírtak volna. Mintegy meztelenül jelentek meg a képzetek, élettelenül, hiányában az érzéki-észrevezést alkotó azon elemeknek, melyek úgy látszik hivatva vannak a felmerülő képzeteket az objectiv ingerektől való származás signáljaival felruházni.

Akár mozgatlan, czabár képek lettek légyen azok, melyek ily úton szellemi szemeim előtt felmerültek, akár czadar változásban egymást kergető phantasmákként lepték be öntudatom színterét; sohasem leltem fel bennök — a legvigyázóbb kutatás daczára — mindazon jellegeket, melyek segédelmével össze lehetett volna őket tévesztetni a reális érzéki-észrevezés képzeteivel azaz a normális és reprodukált észrevezési képzetek közt jellegeikre nézve mindig találtam szembeötlő különbséget. És e jellegekben hittem feltalálhatni a normális érzéki-észrevezés elem alkatrészeit. Lássuk azokat minőségük s hányféleségük szerint közelebbről.

## II.

Megadva azon viszonyokat, melyek között az említett pseudohallucinációk nálam fel szoktak lépni, egy tarka sora a legélénkebb képzeteknek merült fel előttem, sűrű láncolatban, cador változatban és többé-kevésbbé valamennyi érzékszerveimre kiterjedőleg töltvén be öntudatomat. Egyszerű szinképektől, csillog- meg köralakoktól kezdve a legszövődményesebb tájképekig és legtökéletesebb alakzatokig, számtalan érzéki-észrehevés bukkant fel, folytonos váltakozásban, a nélkül, hogy akaratom ezek minőségét vagy mennyiségét a legkevésbé szabályozhatta volna. Láttam emberarcot, a mikoron éppen élettelen tárgyak képét iparkodtam képzeletemben föleleveníteni. Hallottam hangokat, a midőn izérések megjelenését vártam. Éreztem szagokat, a mikor látni készültem valamit és tapintottam tárgyakat, a mikor talán hangokra figyeltem. Szóval sohasem került az a képzet öntudatomba, a melyet akaratommal odaidézni kívántam, hanem mindig váratlan, nem remélt érzéki észrehevések merültek fel, teljes ellentétben az éven jelen voltakkal és semmirendű érthető associationalis viszonyban egymással. — A képek különben a valóság élénkségével bírtak majdnem és elég gyorsan változtak egymással, úgy hogy néha alig bírtam őket észlelni. Mihelyest nagyobb figyelemmel kísértem részleteiket, azonnal eltűntek előlem, vagy éppen ama részök változott meg, melyet közelebbi szemléletem tárgyává óhajtottam tenni. Így pl. ha láttam egy gyermekarcot — az arcok rendesen ismeretlen vonásokkal bírtak — és közelebből néztem annak szemeit, hirtelen egy nagy orr magaslott ki az ábrázatból, mely sehogysem illett oda. Mászor csak egyes testrészeket, kezeket, lábakat stb. szemléltem. Néha hiányoztak belőle egyes darabok, mintha valamely fényképnek kinyesték volna egy-egy részletét. Ilyképen a legbádatöbb dolgok, a legfurcsább ábrázatok bővültek elém, mindannyi csodás kép alakjában, és annál gyorsabban kergetvén egymást, minél inkább iparkodtam őket rögzíteni.

Ugyanez mondható a többi érzékekre vonatkozólag is. — Hallottam madárcsiripelést, fülemilecsattogást, kutyaugatást, macskanyivákolást, szélsüvöltözést, kakaskukokékolást, lódobogást, kocsizörgést, néptömegek raját, gőzszipolást, egész karok

hangversenyét és cigányzenét ép úgy, mint a hogy éreztem különböző illatokat, izeket, hideget, meleget és számtalan tapintási benyomást testfelületemen.

Valamennyi ilyféle képzetnek ama közös sajátága volt, miszerint jól tudtam róluk azt, hogy tárgynélküli képzetek, és miszerint azok akaratom hatáskörén kívül állva jöttek-mentek minden látszólagos összefüggés nélkül, majd teljes épségükben, majd kisebb-nagyobb defectus által alakjukban megnyomoritva, csorbásan megjelenve.

A mi e tünemények függetlenségét illeti az akarattól, e tekintetben azok megegyeztek volna a valódi hallucinatiókkal; de különböztek tőlük abban, hogy nélkülözték azon sajátágos jellegeket, melyeknél fogva e képzetek függése a külső körülményektől s az észlelő személyiségtől rajtuk valamikép nyilatkozott volna. Azaz azon mellékképzetek hiányoztak mellőlük, a melyek segedelmével időbeli s egyéb viszonyaikra vonatkozólag pontosabb kiegészítést szoktak nyerni a tudomásra jutó képzetek.

Ha láttam pl. képeket, vagy ha hallottam hangokat, — mert a látás és hallás terén keletkezett képzetsorok voltak a legélénkebbek, míg a többi érzékeket illetők inkább háttérbe szorultak — mindig csak idegen alakok, idegen hangok voltak azok, a miket szemléltem, anélkül, hogy csak valaha némi határozottabb fogalmaim is támadtak volna azok honnan és miért keletkezéséről, azok miként és mikor származásáról, avagy azon viszonyról, melyben e felmerült képek a külvilághoz és az én egyéniségemhez állottak.

Ellenkezőleg viselkednek a való tárgyilagos érzéki észrevevések képzetei. Ezek mindenkor bizonyos mellékképzetek hozzácsatlakozása által bővebb kiegészítést nyernek. — Ha pl. látunk egy mosolygó arcot a valóságban, úgy mindig tisztában vagyunk azzal, vajjon ez arc reánk mosolyog-e vagy sem; ha hallunk egy reális hangot, mindig tudjuk azt is, vajjon bennünket illet-e a szó vagy mást. Azaz oki összefüggésbe tudjuk hozni úgy a nevetést, mint a hangot valamely ugyanakkor szintén érzékeinkre ható küleseménynyel, vagy öntudatunkban felélénkülő emlékkép-csoport megjelenésével. Tehetjük pedig ezt azért, mivel a mosolygást kifejező vonások az arcban és a hangot festő

ezen rhythmus, hangsúly stb. némi kiegészítést nyerne amamellékjelek hozzátársulása által, mely mellékjelek az időszerint öntudattartalmukból fölélenkített képzetek által vannak megadva és arra látszanak hivatva lenni, hogy az eredeti képzetet magát, annak minőségében, kellően karakterisálják. — Személyünkben vagy a körülünk levő külvilágból kiindulólág tehát mintegy az érzéki észrevezések képzeteinek egy csoportja kapcsolódik az illető eredeti elsődleges alapképzelethez, bővebben színezve s körülményesebben markirozva azt. Ezáltal az érzéki észrevezés folyamata lényegében tulajdonképen bizonyos ítélő következtetések folyományának bizonyul, mert egyes mellékképzetekből, mint hozzáfűződő jelekből, az egész érzéki észrevezés minőségére következtetünk.

E karakteristikus mellékképzetek hozzácsatlakozását pseudohallucinatioimhoz sohasem észleltem. Sőt inkább mondhatom, hogy azok épen az említett jellegeket mérőn nélkülözték.

Ha néztem egy ily hallucinált arcot, bármily kifejezés volt is benne, nem voltam képes belőle kiolvashatni azt, hogy e kifejezés benne kinek szól, mi által van okozva vagy mi célt keres. A mosolyt nem birtam sem rám, sem másra vonatkoztatni, a vig vagy szomorú vonásnak indokát nem tudtam belőle kiolvasni. Ha megütötte fületem valamely hang, lett légyen az mindjárt saját nevem is, e hang nem volt hozzám intézve, nem eredt személytől, s egyáltalában nem hordta magán azon signálokat, melyeket máskor érzéki észrevezéseim szűkebb megítélhetésére mindenkor ki tudtam aknázni. És azon körülmény, hogy a látott arcok mindig ismeretlen egyéneket tüntettek elénkbe, szintén azt bizonyítja, mikép a kiegészítő mellékképzetek hiánya elzárta tőlük azon jeleket, melyek egy korábbi érzéki észrevezés képzetét engedték volna bennök felismerni.

Kísérleteimből ezek szerint kiviláglik, hogy a pseudohallucinatioók nincsenek arra képesítve, miszerint — hasonlóan a tárgyilagos eredetű érzéki észrevezések képzeteihez — kellő eszmétársulásba lépjenek az öntudatban időazonosan székelő egyéb képzetek sorával. Ezen érzéki csalódások mindig csak árván, szintelenül szűkelnek fel az öntudat felszínére, nélkülözvén ez okból ama jelek egy részét is, mely jelek által tárgyilagos úton szülemlett képzetekkel össze volnának téveszthetők.

A normális visszaemlékezés képzeiben már inkább — bárha igen tökéletlenül — meg bírtam találni e jeleket. Hiába iparkodtam ugyanis akarattal visszaidézni emlékezetembe valamely képzetet, az ép oly mezitelenül jelent meg mindig előttem, mint akár az akaratlan phantasmák. Egy különbség azonban mégis mutatkozott közöttük, t. i. az, hogy egy-egy, legföllebb két mellékképpzettel négy ki lehetett egészíteni őket. Csakhogy mialatt a második mellékképzet hozzákerestetik az alapképzet-hez, addig rendszerint veszendőbe megyen az első. Ha, hogy példával éljek, egy lovat képzeltem s aztán hozzáképzeltém még, hogy e képzelt ló képzelt mezőn legel; e két képzet még összefért egymással. Mihelyest azonban hozzáképzeltém ezenfelül egy gulyást is, ki a lóra ül, vagy pedig egy kutyát, mely a ló után ugat, akkor az előbbi képzetek vagy azok egy része háttérbe szorult. Vagy elveszett a ló, vagy a mező, vagy a kutya szellemi szemeim elől, mert mindhármát megtartani az öntudatban alig sikerült, többet pedig egyszerre elképzelni épenséggel nem lehetett. — Az, hogy lehetséges lett volna ily képzetösszefüggések mellett még a saját személyemet is a képzelt lóval vagy mezővel némi összeköttetésbe hozni, avagy pedig ezalatt egy harmadik személylyel képzeletben párbeszédet folytatni, mindezek dacára még tovább is elképzelve magam előtt a lovat, határozottan tagadásba vehetem. De nemcsak én voltam erre képtelen, hanem bárki mással végeztettem hasonló kísérletet, annak is kivihetetlen maradt az mindéig.

Ebből az következik, hogy mialatt az objectiv érzéki észrevevés tartama közben az élő öntudatba vetített alapképzet mindenkor az ugyanott időazonosan ingerület állapotában létező, azaz tudomásra jutott egyéb képzetek egy — mondhatni óriási — nagy tömegével folyhat össze, saját színezésére, kiegészítésére, jellegeztetésére használván fel azokat: addig az élettani akaratos reproductió, t. i. a visszaemlékezés, valamint a hallucinoid phantasmák alapképzeitei a képzetek ily associativ összekapcsolatására képtelenek. A reproductió actusában az emlékképzetek csak soronként, egyenként egymásutáni láncolatban élénkíthetők fel és minden nagyobb képzettömegnek egyidőben való beállítása az élő öntudatba lehetetlen marad.

Ezen kísérletek végeredményéből azon következtetés von-

ható, hogy minden tárgyilagossá eredetű érzéki észrevevés képzele, a mint az öntudat felszínére tódul, rögtön szoros associatióba lép amaz egyéb képzetek sorával, melyek ugyanakkor időazonosan az öntudatban épen lefolyóban léteztek, avagy associatív úton oda visszaidézettek volt. Szóval, a tárgynak képe, melyet észreveszünk — bárha nem is figyelni reá — azonnal összeláncolódik szorosan ama képzetek tömegével, mely képzetek ugyanabban a percben öntudatunk felszínére emelkedtek volt. — Így pl., ha egy állattal találkozunk a mezőn, nemcsak az állat képét látjuk magunk előtt, hanem tudomást veszünk egyuttal mindarról, mit körülötte vagy vele kapcsolatban észreveszünk, a mi-ben egyébkor megfigyelt hasonló látványoktól megkülönböztetjük stb., és pedig olyképen, hogy csakis e mellékképzetek hozzájárulásával válik tulajdonképen teljessé az észrevevésre került alapképzet.

Érzéki észrevevéskor tehát a képzetek egy nagy seregét tapasztaljuk mindig egyidőben összefűzhetni, mely képzetek kiegészíteni hivatvák az eredeti alapképzetet, bővebben színezvén azt és határozottabb jelleget kölcsönözve neki.

Ilyképen az érzéki szerv útján behatott inger által szülemlett alapképzet (látási, hallási, szaglási vagy szervérzéki képzet) mellé a mellékképzetek egy egész complexusa köttetik meg, és pedig olyanok is, melyek directe a külinger által ingerületbe nem ejtettek volt. E képzetcomplexus megmódosítja minőségében a tudomásul vett eredeti képzetet, s értékére nézve megkülönböztetni tanítja azt minden, máskor észrevevés alá kerülő ugyanazonos tárgy képétől.

Az érzéki inger folytán az öntudat felszínére emelt képzet-tömeg alkotó elemei között e szerint nemcsak a direct inger okozta képzetek foglalnak helyet, hanem a mellékképzetek időazonosan az öntudatban megjelennek és ép azért az ott támadó inger-képzetekkel azonnal associatív kapcsolatra lépnek.

Az érzéki észrevevés folyamata tehát nem oly egyszerű, mint a minőnek első pillanatra látszik, hanem valóban nagyon szövevényes. Egy egyszerű példa talán jobban fogja érzékelteni a dolgok menetét.

Legyen e tárgy, melyet látunk, egy egér, s az alapképzet mely e külinger által öntudatunkba tolatik, eredetileg egy látási képzet. Bizonyos, hogy ezen látomány észrevevésekor mi időazonosan hallhatjuk is az állat cincogását, rágsálását vagy kapargatását s ez által hallási benyomások képzeiteit is társítjuk a látásiak mellé. De ezenkívül szagolhatjuk is az egér penetrans szagát, szakképzetekkel egészítvén ki az észrevevés képzet-csoportját.

Ily úton tényleg háromféle képzet merült fel öntudatom-bau egyszerre, hogy kölcsönös összetársulása által egy érzéki észrevevésnek szolgáljon alapul. — De evvel az észrevevési-képzet egész teljében, minden elemével s minden jellegével még nem létesült. Mi azt is vesszük észre, hogy ezen érzéki észrevevés nem tiszta reproducálása már megelőző ugyanazos képzeteknek, hanem önálló új észrevevés, mely minden előbbtől határozottan különbözik, mert felismerünk rajta olyan jellegeket, melyek a mostani észrevevés és az azelőtti egérlátások között lényeges differentiákat tüntetnek fel. Vagyis mi annak is jövünk tudomására, hogy mily viszonyban van e látvány összes ugyanakkor öntudatunk felszínére merült többi képzeateinkkel. Tudjuk pl. hogy a látott állat háborgat bennünket munkánkban, hogy összerágcsálja holminkat, hogy miként kell elijeszteni, vagy elfogatásáról gondoskodni, hogy merre van az egérlyuk, hogy nappal vagy éjjel látjuk, hogy magányosan vagy társaságban vagyunk a jelenet szemtanui, hogy nincs időnk vele foglalkozni, vagy ellenkezőleg egész figyelmünket e látványnak szentelhetjük stb., szóval észrevesszük azt, hogy az egér képe öntudatunkban a képzetek egy tág körével kapcsolódik azonnal össze, mely mellékképzetek eszközlik azt, hogy a tulajdonképeni alapképzet általuk minőségben megmásittatik. Más szemmel nézzük azért az egeret vig társaság közepette, a mely mulat megjelenésén, mint komor magányban, kivált ha fontos dologban háborgat bennünket. Sokkal vadabbnak tűnik pl. egy közvetlen közelből látott bika, ha nyílt mezőn áll velünk szemközt, mint ha biztos korlátok mögött észleljük azt.

E példák is igazolják, hogy az érzéki-észrevevés alapképze-  
te, a mint az öntudat felszínére tódul, azonnal associatóba lép azon egyéb képzetek sorával s azon ez utóbbiak fonalán szü-

lemlő egész gondolatmenetekkel, melyek ugyanakkor az öntudatban éppen lefolyóban vannak, avagy a felmerült képzet által reproductive ott nyomban fel lettek élénkitve. Képzettársulás jön köztük létre, mely társulásból ítéletek fakadnak, ezáltal a leg-egyszerűbb érzelmi-észrevezést is már egy szövődményes logikus actussá alkotván. Egy actussá, mely lepergése által bővebb ki-egészítést, határozottabb színeztetést s charakteristikusabb jellegeket kölcsönöz az illető észrevezésnek, úgy hogy a szemlélő belőlök azon viszonyinak jó tudomására, mely viszony időazonosan a külvilág és az észrevett tárgy között egyrészt és ez utóbbi meg az észrevező személyisége közt másrészt létezik. Az észlelő belőle megítéli azt, hogy mily körülmények között teszi érzelmi-észrevezést, mily helyen, mily időben, mely tárgyak közepette eszközli azt és megítéli egyszersmind, hogy minő oki viszonyban van az észrevezés a külső körülményekkel és az észlelő egyéniségével, valamint annak időszerinti eleven öntudat tartalmával.\*

Érzelmi észrevezéskor tehát, mint az kísérleteimből kiderül, a képzetek egy nagy serege, egy egész complexusa köttetik mindig együvé, mely képzet-complexus a tudomásul vett alapképzetet értékére nézve megkülönbözteti minden máskor észrevezésre került ugyanazonos tárgy képétől, sajátos, minden egyes észrevezésre nézve kizárólagos természetű signálokkal környezve azt. E miatt a folyamat valóságos ítéletet foglal magában és szorosán összekapcsolja a nyert képzetet egyéni időszerinti eleven öntudat-tartalmunkkal.

Mindezekből kifolyólag mondhatjuk, hogy az érzelmi-észrevezés elemei közé első sorban mind azon képzetek tartoznak, melyek az észrevezésre került ingerek szülte képzettel időazonosan az öntudat felszínére kerekednek, legyenek azok akár az észrevezéssel egyidejűleg keletkezett képzetek, akár olyanok, melyek már létező associatív kapcsolatok fonalán az öntudatba ugyanakkor felvonatnak.

\* Az eleven öntudat alatt mindig értendő (Stricker szerint) azon képzet-összeg, mely valamely időegységben ingerületbe hozatván, az öntudat felszínére emelkedett s tudomásunkra jő; megkülönböztetésül a potentialis öntudattal, mely öntudatunkban nyugvó, de időszert tudomásunkra nem jutó összes tapasztalatszerzete emlékképeink tömegét foglalja magában.

## III.

Tovább vizsgálva subjectiv uton támasztott érzéki-észrevezéseimet sokszerű megjelenésükben, azon tapasztalatot tettem, hogy azok még egy második lényeges jellegben is szűkölködnek feltűnő módon. E második jelleg abban küöli magát, hogy a reproducált képzetek bármikor és bármely körülmények között támadnak is, *kedélyi érzelmek* által kísérve soha sincsenek. Evvel ellentétben a normális érzéki-észrevezés képzettömege mindenkor határozott érzületek kíséretében jelentkezik.

A mig tehát az objectiv észrevezésből fakadó érzéki-képzetek a melléjük párosuló érzelmek által kivétel nélkül szoktak kiváló színezetésben részesülni; addig az akaratlanul reproducált phantasmák valamint a visszaemlékezési képzetek az érzületeket mindig nélkülözik.

Számtalan kísérletem e tényt mindig újból és újból igazolta. Akár víg, akár bús ábrázatokat láttam; akár szép, akár rüt tárgyak jelentek meg előttem; akár kellemes, akár kellemetlen hangok lepték meg imbolyogva füleimet; akár élvezetes, akár utálatos szagok vonultak el orrom előtt: a minőséget constataálni képes voltam, de nem emlékezem egy alkalomra sem, hogy e phantasmáim által bennem határozott érzelmeket — még ha futólagosan is — keltettek volna. Sőt ellenkezőleg igen jól emlékezem arra, — mivel a sajátság igen kirívóan jelezte magát — hogy azon kedélyi közöny, melyben észlelésük alkalmával mindig léteztem, a legkisebb alteratiót sem szenvedte el általuk. Azonfölül mondhatom, hogy oly látványosságok is, melyek természetük- és váratlan fellépésüknél fogva a leghevesebb vagy legkellemetlenebb érzületeket szokták kiváltani rendes körülmények között, épp az által tüntették ki magukat, hogy kedélyéletemet sehogysem érintették. Nem tudtam pl. gyönyörködni a plastikus zenehangok legbájosabbjaiban; nem birtam megijedni a vadtekintetű oroszlányfej fogcsikorgató képétől; hidegen hagyott a legdrámaibb jelenet; és lelkesülésre képtelen maradtam az ästhetice valóban szép előtt. Akárminő volt az öntudatom előtt elreppenő hallucionid képzet imbolygó alakja, sora vagy változatossága; kedélyem egyaránt nyugodt, szenvtelen maradt, nem vévén részt soha a képzetek szokott színezésében, meztlenül hagyván azo-

kat számomra, úgy, mintha nem is én venném észre őket, mintha nem is én figyelném meg tarkabarkaságukat. Nem ritkán látam éktelenül eltorzított ábrázatokat, fenyegető tekintetű arcokat, vagy a halál jeleit magukon viselő képeket; a nélkül, hogy akár az undor vagy meglepetés, akár a száanalom vagy borzadály érzelme bennem csak minimális mértékben is felkeltetett volna általuk. — Különösen gyakran észleltem ismeretlen hullafejeket, melyek borzasztó elváltozásokon mentek keresztül, ijedelmesen meg voltak csonkítva és mindenesetre kellemetlen látványt nyújtottak volna rendes viszonyok között. Phantasmáim alakjában azonban semilyen érzelm kiváltására hozzá nem járultak.

De nemcsak a látás terén jelentkező képzetek mutatták e sajátságot, hanem a többi érzékek körébe tartozó pseudo-hallucinációk is. Így jöhettek tudomásomra a legkinosabb hangok, melyeknek hallatára máskülönben rendesen a hideg futja végig hátamat, avagy fogaim szoktak csikorogni az általuk keltett kellemetlen érzület behatása alatt; a nélkül, hogy különös affectusokat idéztek volna elő. A legbájosabb ének, a legelragadtatóbb zene is teljesen érintetlenül hagyta kedély életemet, úgy tüntetvén előttem a hangharmoniót, mintha nem is rhythmikus melódiát, hanem csak a kaleidoskop szinképeihez hasonló változó hangképek sorát hallanám harmonikus egymásutánban futva átvonulni öntudatomon. — Mindenesetre a rhythmus és melodia hiánya e pseudo-hallucinatorikus zenében igen feltűnő jelenség és arra utal, miszerint a kívánt érzületek e hangképzetekhez hozzá nem társulnak. — Tényleg figyelemmel elemezve a hangphantasmák e nemét, ki lehetett bennök mutatni az egyes hangok magosságát és mélységét, tehát a lengések számát; a dur- és moll-accordokat, harmoniókat, quinteket, quartokat, octávákat, stb., szóval az együtt hangzások intervalljait; sőt még meg lehetett különböztetni a hangszer nemét is, melyből a zene fakadt, vagyis azon hangszínezést, mely a hanghullámok alakjának módosulásából ered: de tulajdonképeni melódiát bennök felismerni sohasem sikerült. A phantasma minden körülmény között csak egy harmonikus hangelegy maradt, semmi más.

Tudjuk azonban, hogy a melódia lényegében nem egyéb, mint bizonyos időszabta rhythmus szerint egymást követő zenehangok sorozata (Volkman, Waitz, Herbart, Wundt). Már a

legrégibb korú népeknek is megvoltak saját melodiáik, dacára annak, hogy consonantiát és zeneharmoniót nem ismertek még. A zene történelme világosan tanúsítja, hogy a zenében a melodikus momentum sok századdal előbb jutott érvényre, mintsem a harmonikus. Legszebben láthatjuk e tényt igazolva az utókor számára fennmaradt ó-skót balladákban\*, melyeknek vadoncz jellegű dallama oly élénk szivrehatósággal beszél hozzánk, míg zeneértéket alig képvisel. Ugyanerre vallanak a mainap élő vad néptörzsek énekei is. Végső elemzésben meg a költő kötött beszéde sem egyéb, mint zenénélküli melódia, mint consonantia-mentes rhythmus.

A rhythmus pedig a zenében ugyanaz, mi a műépítészetben a styl, az arányosság, t. i. a dimenziók törvényszerű rende\*\*, tehát tisztán ästhetikus érzületeknek kifolyása. Ott, hol az épületek alkatrészei szabványos térbeli dimenziók által ästhetikus érzelmeket keltenek bennünk, ott arányosságot, stylszerűséget fogunk találni; ott pedig, hol a hangtömegek alkatrészeinek törvényszerű időben való felosztása hasonló érzületeket vált ki, ott rhythmust, ott dallamot lelünk. Mihelyest a zene megfosztatik az érzelmek kíséretétől, azonnal megszűnik melódia lenni és oly kaleidophonikus hangharmonióvá változik át, a minőt phantasmáimban számtalanszor volt alkalmam észlelni.

Hangphantasmáim e sajátságos minősége tehát határozottan a mellett bizonyít, hogy a pseudo-hallucinatiók nemzette képzetek merőn nélkülözik a mellékképzetek azon neme általi színeztetést, a mely mellékképzetek az érzelmek tudomásul vételét közvetítik.

A hangphantasmáknál még feltünőbben külték ez érzület meztelenséget a hallucinoid tápérezéki-észrevevések.

Ismeretes dolog, hogy misem hat reánk meglepőbben, mint az előre nem várt tapérezéki benyomások hirtelen észrevevétele. Még a leggyengébb barátságos vállra-kopogtatás is — szinte ijesztőleg érint bennünket, ha készületlenül talál. Az ártatlan légy okozta szelid bőringer a legkellemetlenebb érzületeket fakasztja, ha akár a testi nyugalom élvezete mellett, akár munka

\* Percy: Relics of ancient English poetry. London. 1765.

\*\* M. Lazarus Das Leben der Seele. Berlin. 1882. III. 229. oldal.

folyamában, a már-már kiszabott képzettsoraink lánczolatát váratlanul akasztja meg. De ismervé szervezetünk ez érzékenységet tapingerek behatásával szemben, föltűnőnek mutatkozik a pseudo-hallucinativ tap-képzetek azon csorbasága, melyet a velük kapcsolatos érzelmek tekintetében küölnek. Tapérvzéki phantasmáim — mondhatom — mindig meglepő hidegen hagyták kedély életemet. Éreztem fagyos kézszoritást, ruházatom ráncigálását, láthatlan ajkak forró leheletét, enyhe arcsimogatást, kígyók csúszását s egerek szaladgálását testemen, valamint számos egyéb tapérvzéki benyomást; a nélkül azonban, hogy csak egy izben is kellemetlen vagy kellemes érzületek kíséretében lepték volna be azok öntudatomat. Még a meglepetés érzelme sem fűződött hozzájuk, holott hasonló váratlan észrevezések normalis viszonyok között legalább is ilyenmő érzület által lettek volna kísérvé.

Mindezek igazolják, hogy a reproductio útján létrejött phantasmák nem szoktak érzelmek társaságában életbe lépni. E tekintetben azok csorbábbak még a physiologikus reproductionál, mely utóbbi, ha még oly halaványan is és még oly tökéletlenül, néha a visszaemlékezési képzet mellé némi kedélyérvületeket is enged támasztani, és pedig ugyanazokat, melyek már akkor csatlakoztak az illető képzet mellé, a mikor e képzetek tárgya legelső izben került észrevezés alá. Így pl. sikerül a savanyú almához a kellemetlenség vagy a taknyos ételhez az utálat érvelmét kötn emlékezetben, de csak úgy, hogy azalatt, míg az illető érvélem kifejlődésre jutna, az eredeti képzet, melynek fonalán az előbbi felélesztettük, majd egészen elhalaványul, avagy éppenséggel egészen kiesik az activ öntudatból. Csak az érvélem emlékképe marad meg magában.

De miben áll a kedélyérvélmek lényege? Azok mindig vasomotorikus, azaz az edénymozgató izmokból fakadó érvetek keltette képvzeteknek szüleményei. Tudjuk az újabb agy-élettan, s főleg Meynert\* úttörő búvárlatai nyomán, hogy az érvélem tulajdonképen nem egyéb, mint kinyomata azon öntudattartalomnak, melylyel működés alatt

\* Prof. Th. Meynert: Ueber Fortschritte im Verständniss der krankhaften psychischen Gehirnzustände Wien. 1878. 29. old. — Ueber die Gefühle. Jahrbücher für Psychiatrie. III. Bd. 1882.

levő agyunk saját időszerinti táplálkozási viszonyait tudomásul veszi. A szerint, a mint az agy — funkciója közben — a tápláltatás dyspnoetikus vagy apnoetikus állapotába helyeztetik, azaz az agyműködés, mint élenyülési folyamat élenyszegény vagy élenygazdag viszonyokba jut; bús vagy derült kedélyhangulat váltatik ki. A rosszabbúl vagy jobban való tápláltatás az agy véredényeinek szűkülése vagy tágulása által tételeztetik fel, az edények ürterének változásait pedig az edénymozgató-izmok (vasomotores) eszközlik. Ugy, mint minden izommozgás, az edényizmok mozgásai is bizonyos izomérzeteket löknek fel az öntudatba mozgásképzetek alakjában, a miért is a kedélyhangulatok különböző nemei lényegükben valóságos vasomotorikus képzeteknek mondhatók.

Ily természetű képzetek hiánya okozta phantasmáim csorbaságát, miből kiderül, hogy azok mindennemű objectiv inger által támasztott képzethez hozzá kell hogy csatlakozzanak, ez által melléje egy határozott, a képzet természetétől függő, mert ettől feltételezett érzelmet vagyis kedélyhangulatot társítva. Bármit hallunk, bármit látunk, bármit szagolunk vagy tapintunk, minden e cselekvések közben létrejövő reális érzéki észrevevésünk egy kellemes vagy kellemetlen érzelem által van kísérve. A tetszés vagy visszatetszés, a kedv vagy kedvtelenség, az öröm vagy bú érzelme csatlakozik sokféle változataiban mindenrendű apperceptiókhoz és nemzi ezáltal lelki életünknek összes kedélyi mozgalmait. Ha valami kellemesen hat reánk, iparkodunk azt minél gyakrabban érzékeink elé vezetni, ha pedig kellemetlen benyomást gyakorol, törekedünk attól megszabadulni. Annyi bizonyos, hogy tárgyilagos érzéki észrevevés ily kedélyi érzelem hozzájárulása nélkül nem is képzelhető; minélfogva jogosan következtethető, hogy a vasomotorikus képzetek, azaz az alapképzeteket a szükséges kedélyérzület jellegeivel kiegészítő mellékképzetek, a normalis érzéki észrevevés elemi alkatrészei közé tartoznak.

Az érzéki észrevevés második elemi képzet-csoportját fentiek szerint a kedélyérzelmeket kiváltó vasomotorikus képzetek képezik. Természetesen e képzetek is tulajdonképen oly mellékképzetek gyanánt lépnek fel, melyek az eredeti inger okozta alapképzetekkel összetársulva, ez

utóbbiaknak bővebb színeztetést és határozottabb jellegezést kölcsönöznek s az észrevezés egész folyamatát az ítélet egy folyamatává bélyegzik.

#### IV.

Figyelemmel kísérve még ezentúl is a subjectiv és objectiv eredetű észrevezési képzetek közti különbséget, a mellékképzetek egy harmadik csoportja is volt még található, mely a subjectiv phantasmáknál mindig hiányzott, míg a tárgyilagos érzéki észrevezés életbelépésekor annak föltétlen jelenléte mindenkor megkívántatik.

E harmadik csoport a mozgás és térbeli kiterjedés tudatát megadó képzetek csoportja. Ez is művileg támasztott phantasmáim képeiben hiányozván, ezáltal vált kimutathatóvá.

Hiába iparkodtam ugyanis kísérleteim alkalmával subjectiv képzeteimben mozgást vagy térbeli kiterjedést, helyeződés stb. fölfedezni, ez sohasem sikerült. Phantasmáim csak ködfátyolképekhez hasonlóan jöttek és mentek, majd halványabban, majd élénkebben tűntek elő, sűrű váltakozásban követték egymást, az akarattól teljesen függetlenül jelentek meg és olykor darabosan mint a képzetek részei, törmelékei merültek fel, de soha önálló mozgást nem árultak el. Sőt készülve reá beléjük valami mozgást képzelni, rögtön eltűntek előlem, teljesen másnemű, idegen képzeteknek adván helyet.

De nemcsak önálló mozgásokat nem birtam észlelni rajtok, hanem térbeli kiterjedést sem birtak és tőlem való távolságukat sem tudtam megítélni. Helyzetük és irányuk tekintetében t. i. soha tisztába nem jöttem. Sőt még annak elhatárolására is képtelen maradtam, vajjon érzéki észrevezésem tárgyai rajtam kívül léteznek-e vagy bennem? Ha hangot hallottam, nem tudtam, fülemben cseng-e vagy a környezetből jött hozzám. Ha képeket láttam, nem tudtam, a szememben helyezkedtek-e el azok vagy kívül a távolban. Egy szóval a képzetek ingerokának térbeli dimenzióit felismerni nem lehetett, őket a térben localisálni a legjobb akarattal sem sikerült.

Ebből kifolyólag azon meggyőződésre jutottam, miszerint reprodukált phantasmáim mellé a mozgás és a térbeli kiterjedés jellegeit megadó mellékképzetek soha nem sorakoznak, azaz hogy

azok az elemi képzetek, mint characteristikus alkatrészek, egy nemében feltűnő hiányosságot mutatnak.

Nem másként van ez a physiologikus visszaemlékezés képzeivel. Ezek a mozgásra és térbeli kiterjedésre vonatkozó mellékképzetek hozzákapcsolódása által szintén nem nyerhetnek határozottabb kifejezést. — Képesek vagyunk ugyan a reprodukált emlékképekhez némi mozgást társítani, de csak annyiban, amennyiben az akaratumk befolyása alatt álló izmaink több-kevesebb beidegzése által valódi mozgásokat végezünk. Ilyenkor tehát valódi s nem képzelt mozgásról lehet szó.

Ha pl. képzelünk egy forgó, tehát mozgó kereket, sikerül ugyan visszaidéznünk emlékezetünkbe a keréknek a képét, de forgé mozgást benne vagy vele csak akkor hozhatunk létre, ha képzetben egyuttal kezünk, lábunk, fejünk, szemünk vagy egyéb testrészünk segedelmével forgó mozgásokat teszünk. Tehát szükséges, hogy akaratosan innerváljuk testünk bizonyos izomcsoportjait, és pedig olyanokat, melyek forgó mozgások leírására alkalmasak. — Ugyanezt tapasztaljuk akkor, ha pl. kívánjuk emeltetni az illető alak karját. A képzelt alak mindaddig fog mozdulatlan maradni, míg végre vagy a saját karunkat nem idegezzük be mozgásra annyira, hogy tényleg érezzük az inteniót a mozgásra, vagy pedig szemizmainkkal nem tesszük ezt olyképen, mintha tekintetünkkel kísérni akarnók elejétől végig a képzetben szándékolt mozgást. Izmainkat nem kell e célból valóban mozgásba hoznunk, bárha a végbevitt mozgás mindenkör nagyban könnyíti a gondolt mozgás elképzelését; csak épen annyira szükséges azokat mozgásra beidegezni, hogy határozott innervatió-érzetek keltessenek bennök. Ezen izominnervatió érzetek adják — tudomásunkra jutva — a tulajdonképeni mozgásképzeteket.

Az e tekintetbeni vizsgálatokat Stricker\* eszközölte legelőször, kimutatván, hogy minden öntudatunkba mozgásról felvett képzet utolsó sorban izomérzetek észrehevésén alapszik, és hogy minden mozgásra vonatkozó visszaemlékezésünk centrifugal uton haladó ingerület által közvetített akaratos beidegzés sege-

\* Prof. Dr. S. Stricker: Studien über die Bewegungsvorstellungen. Wien. 1882.

delmével eszközöltetik. Szerinte nincs az a motorikus képzetünk, melynek felélénkítéskor, reproductió útján, egyszersmind határozott izomérzetek ne sugároznának be az öntudatba.

De ha ez így van, akkor minden emlékezetünkben felélénkített motorikus képzet valóságos és nem képzelt izomérzés által van feltételezve. Dacára ennek egyszerre csak egy-egy mozgás-irányt vagyunk képesek öntudatunkba emlékezés útján visszaidézni. Még Stricker sem tudott magának elképzelni egy mozgó hópelyhekkal telt légkört, mert mindenkor annak csak egy-egy nyugvó phasisai, avagy a pelyhek közül csak egyesek mozgását egyenként bírta képzeletében felélénkíteni.

Ebbeli tehetetlenségünk a térbeli kiterjedésre vonatkozó képzetekkel szemben is fennáll. A tárgyak térbeli kiterjedését három dimenzióban egyszerre elképzelni sohasem sikerül. Csak egymásutáni sorrendben, azokat gondolatban mintegy áttapogatva és különböző irányok szerint megmérve lehetséges a három dimenzióban való térbeli kiterjedést elképzelni. Azaz szükséges, hogy az erre nélkülözhetetlen izomérzetek egymásután felgerjesztessenek testünkben.

Mindezekből kiviláglik, hogy a motorikus képzetek felidézése öntudatunkba reproductió útján nem sikerül, miért is phantasmáim és visszaemlékezési képzeteim mellett a mozgásra és térbeli kiterjedésre vonatkozó mellékképzetek mindig hiányoztak. E hiány szintén hozzájárult ahhoz, hogy az illető képzetek csorbák, hézagosak legyenek. Azok nélkülöztek t. i. oly jellegeket, melyek nélkül a normalis érzéki észrevevés képzeteivel egyenrangúvá nem voltak tehetők. De ha a motorikus képzetek is signálként szolgáltak arra, miszerint megkülönböztessük a subjectiv és objectiv eredetű képzeteket egymástól, akkor a normalis érzéki észrevevés képzettömegében kell hogy a motorikus képzetek csoportja is mindenkor kivétel nélkül képviselve legyen.

Ahhoz tehát, miszerint tudomást szerezzünk magunknak valamely észrevevés alkalmával arról, hogy az észrevett tárgy mozog-e vagy sem, hogy tért foglal el és milyent, hogy tőlünk bizonyos kimért távolságban létezik, szóval, hogy azon schematikus térhez, melyet magunknak öntudatunkban alkottunk, meghatározott viszonyban létezik: ahhoz bizonyos mozgási képzetek felélénkülése szükséges.

És honnét származnak öntudatunkban az érzékeink közvetítése által észrevett tárgyak felől jövő, azok mozgásának és térbeli kiterjedésének tudatát megadó mozgási képzetek?

Ezeket tudvalevőleg csak hosszú gyakorlat és sokszerű tapasztalat útján szerezzük meg.

Az újszülött gyermek nem bir még tudomással a tárgyak objectív létezéséről. Érzékei előtt csak képek vonulnak el, melyeknek realitásáról — mint azt Kussmaul, Vierordt, Preyer, Schröder van der Kolk s Burdach bizonyítja — csak hosszabb idő múlva győződhetik meg. A pici tárgyat ép oly mozgással fogja körül, mint a legnagyobbat, a hold után csakúgy kapkod, mint a gyertyavilág után, a szemei elé rohanó tárgyat csak olyannak észleli, mint a messziségben lebegőt, szóval nem bir még fogalommal arról, hogy a tárgyak tőle mily térbeli távolságban léteznek s teriméjük mekkora. Ezen meggyőződést a gyermek idők során keresztül szerzi meg magának, lassanként gyűjtve a hozzá való tapasztalatot, és pedig azáltal, hogy kezével körültapogatja a tárgyakat, lábaival befutja a tért, különböző testrészeivel érinti a dolgokat, szemével azok fölé, alá, mögé s mellé tekint, fejét forgatva s fülét irányítva a legjobb látás s legtisztább hallás térbeli eszközölhetését kipróbálja stb., szóval, igyekszik bizonyos nemű mozgásokat véghezvinni, a mely mozgások épen célszerűeknek mutatkoznak arra, hogy a tárgyak térbeli kiterjedésének megfelelőleg az izomérzeteknek — mint ugyanannyi érzéki észrevezésnek — egy szakadatlan sorát emeljék de egymás mellett az öntudatba. E sokszoros mozgások által végre az öntudatban a mozgásképzetek egy masszív természetű sora támad, mint a térnek schematikus fogalma. Mihelyest azonban a mozgásképzetek e mozaikszerű egymásmelletti-sége kipróbáltatott, az illető izomérzetek emlékképeinek minden újbóli felélesztése alkalmával a schematikus tér határozott jelző képzetek lépnek az öntudatba, miáltal az észlelő az észlelt tárgy térbeli kiterjedéséről vesz tudomást.

Mint hogy pedig minden oly értelmi művelet, mely több képzetnek egymáshoz kapcsolódása által jön létre, ítéletet rejt magában; az érzéki észrevezés, mint az érzéki képzetek és a mozgásképzetek együtt hatásából fakadó képzetösszeg, a tárgyak mozgása és térbeli kiterjedése tudatát illetőleg, szintén csak ítélő következtetésen alapszik.

Ilyképen a mozgás és térbeli kiterjedés minden öntudatos felfogása motorikus képzetek által van feltételezve. A mozgás-képzetek azon mozgások tudomásvételéből származnak, mely mozgások az illető tárgy észrevezésével egyidejűleg activ öntudatunkba jutnak. Végső elemzésben tehát izomérzetekkel van dolgunk, és pedig olyanokkal, melyek az érzéki érzetekkel egyzerre, azokkal bizonyos associationalis kapcsolaton és mosaikszerű rendben lépnek az öntudat felszínére.

Ezen izomérzetek szülte képzetek képezik az érzéki észrevezés harmadik elemcsoportját.

## V.

Láttuk eddig a phantasmák hiányos megjelenéséből következtetve, hogy az élő öntudatba felbukkanó képzetek minden érzéki észrevezés alkalmával nemcsak az időazonosan jelenlevő mellék-képzetekkel és a vasomotorikus képzetekkel társulnak össze, hanem hogy ezenkívül azokhoz mindenkor a mozgási képzetek bizonyos mennyisége is fűződik még.

Az érzéki-észrevezés képzete azonban még evvel sem mutatkozik elemeiben teljesnek. A subjectiv phantasmák megfigyelésekor ugyanis még egy negyedik képzetecsoporthat tűnik élénken szemünkbe távolmaradása által, ezen hiányosság által t. i. melyet távolmaradásával az illető képzeteknek kölesönöz.

Ha phantasmáimat megfigyeltem és láttam képeket, hallottam hangokat, stb., sohasem birtam tudomással arról, miszerint az én szemem látja vagy az én fülem hallja azokat. Sokszor úgy tündek fel előttem, mintha nem is a külvilágban támadnának, hanem inkább a fejemen vagy testemen belül székelnének szűkebben meg nem határozható helyen. Mászor úgy tetszett, mintha rajtam kívül merültek volna fel a térnek oly részeiben, a honnét érzékszerveinkhez ingerek rendszerint nem is juthatnak. Így pl. nem egyszer láttam egész alakokat megjelenenni a hátam mögött, a mikor ágyban feküdve és fejemet vissza nem fordítván, e képekkel együtt minden kétséget kizárólag lépett fel azon meggyőződés, hogy nem szemeimmel látom azokat, hanem érzékszerveim közvetítése nélkül támadnak azok

a képzeletben. — Érzékszerveim működéséről phantasmáim észlelése alkalmával egyáltalában tudomásom nem volt soha.

Ismét máskor érzékszerveimnek nem szereplése az által jelezte magát e psendohallucinációknál, hogy mintegy ködszerűleg odalehelve, érzékfölötti, tündéries alakban külték magukat, sokszor áttetszőknek mutatkozva, úgy hogy a mögöttük létező tárgyakat (látási képzeteknél) nem voltak képesek elfődni. Ezen tűnemény is a mellett szól, hogy ezen észrevezések alkalmával érzékszerveim nem működtek. Hiszen csak az érzékszervekre ingerként nem ható sajátága a tárgyképeknek tüntetheti fel azokat érzékfölöttieknek előttünk. Történik pedig az azáltal, hogy az illető képzeteket az érzéki világba projiciálni nem sikerül. Az ingerület projectiója a külvilágba pedig nem egyéb, mint az ingertől függés tudata. Ezen phantasmáimnál tehát oly képzetek hiányoztak, melyek hírül adták volna nekem azt, hogy érzéki-észrevezésem függésben van valamely külbehataástól mint ingeroktól.

De ha a phantasmákat nem birtam a külvilágba projiciálni még kevésbé sikerült az egyszerű visszaemlékezés szülte reproductio-képzeteknél. — Ezeknél sohasem volt határozott tudomásom arról, hogy az illető érzékszervem működne, de mi több e mellett még azon meggyőződése is fenállott szilárdan, hogy az ilyképen észrevezésre kerülő képzetek objectiv tárgyak ingere által nem lehetnek nemezve. Érzékszerveimben legfeljebb azt birtam érezni, a mit minden figyelmezés alkalmával máskor is éreznem lehetett, t. i., hogy az érzékszerveket akaratos izommozgások segédelmével másnemű állásba, módosított helyzetbe, vagy másféle feszültségi viszonyba hoztam.

Mindebből kitűnik, hogy a reprodukált képzetek, mint olyanok, nélkülöznek bizonyos jeleket — azaz képzeletemeket — melyek a normális érzéki-észrevezés képzet-tömegében mulhatlanul jelenlevőknek feltételezendők akkor, a midőn azokat tárgyilagos inger által támasztottaknak akarjuk megítélni. — Mialatt mi nézünk valamely tárgyat, legyen az egy rózsa, az öntudatunkba felemelkedett képzet határozott függési viszonyba lép ezen rózsával, úgy, hogy mi biztos tudomására jutunk annak, miszerint az illető képzetünk csak ezen rózsa mint kültárgybeli inger által okoztatott nem más által.

E meggyőződés az által érlelődik bennünk, hogy észrevesz-  
szük azt is, miszerint a mi szemünk, hallási képzeteknél a mi  
fülünk, stb. az, melyre a rózsa- vagy hang-ból származó inger  
hat, vagyis miszerint a mi érzékszerveink azok, melyek az inger  
által a működés állapotába helyeztetek. Egyáltalában észrevesz-  
szük azt, hogy a mi saját szervezetünk egyes részei jöttek az  
inger folytán működésbe. Szerveink tudomásul vett működés-  
állapota függésbe s oki viszonyba hoz bennünket az észrevett  
tárggyal, mely viszonyból, associationális ítélet lepergése alak-  
jában, az illető tárgy, rózsa, hang, stb. tárggyilagos, reális létére  
vonunk következtetést.

Azon tudatot, hogy szerveink működésbe jöttek csak ama  
functionális elváltozásokból merithetjük, mely elváltozások  
ezekben a működés ideje alatt életbe lépnek. Mi idegeink sege-  
delmével tudomást vagyunk képesek szerezni magunknak min-  
den egyes szervünk időszerinti állapotáról, a mennyiben minden  
bennök támadt változás az ideg-központnak, agyunknak hirül  
adatik. E hirülvevés szervi-érzetek, azaz zsigererérzetek alakjá-  
ban történik, melyek az öntudatot szakadatlan sűrű sorban be-  
népesítik.

Ezen szervi-érzeteknek az öntudatba besu-  
garzó és az észrevezési-képzzettel egy időben tá-  
madó képzetek eszközlük tehát, hogy az észre-  
vett tárgy képzete függőnek ismertetik fel ama  
ingertől, mely inger a megfigyelés alá került  
tárgyból felénk kiindul.

Ha érzéki-képzetek teremnek öntudatunkban s mi együt-  
tal annak is jutunk tudomására, hogy a képzetek ingerét köz-  
vetítő érzéki-szervünk functionális állapotban van: két képzet-  
csoport lepi be egyszerre öntudatunk felszínét, mely kettő egy-  
mással társviszonyba lépve szabatosan körülírt ítélet lepergésére ad  
alkalmat. Ez ítélet abban áll, hogy a functio-támasztotta zsiger-  
érzetek képzeteiből, mint mellékképzetekből, az időazonosan tu-  
domásul vett érzéki-képzeteknek, mint alap-képzeteknek, reális  
eredetére következtetünk. A hol az érzéki-képzetek fellépésével  
egy időben ily szervi-érzetek képzetek nem szállanak az activ ön-  
tudatba, ott hasonló ítélet képzésére jogosítva nem vagyunk, a

miért is ott az észrevett dolgokat külvilági reális tárgyakra vissza nem vezethetjük.

A zsiger- vagy szervi-érzetek s azok emlékképeinek ezen szerepkörét legjobban magyarázza a figyelem lélektani folyamata.

Tapasztalatból tudjuk ugyanis, miszerint objectív érzéki észrevevéseink módosulásokat szenvednek el, qualitásukat s intensitásukat illetőleg, függőleg attól, valjon szülemlésükben szándékoltak voltak-e vagy sem, valjon akarattal figyelünk-e az érzéki ingerre avagy nem? Így pl. ha bármí zenehangot hallunk véletlenül, a hang észrevevésekor nem tűnik fel nekünk abban sem a mellékhangok, sem a felhangok egyike vagy másika, dacára annak, hogy azok tényleg benne foglaltatnak s az illető hang zenszínezéséhez hozzájárulnak. De ha előre eltökélt szándékkal lessük a hang észrevevését és figyelmünket fordítjuk a mellék- vagy felhangok valamelyikére, emlékezetünkbe visszaidézve azt előbb, úgy hallgatva meg az illető hangot: akkor e figyelem közbenjárulása folytán valóban észrevevesszük benne azt, a mit észrevenni vártunk, sőt mi több az alaphang mellett az emlékezetből reprodukált mellékhang oly kirívóvá is válhatik, miszerint általa zeneértékére nézve az eredetileg észrevevésre került hang egészen megmásittatik. Ily úton bizonyos hangemlékezetképek reproductiója által az észrevett hangnak teljesen idegen színezést is adhatunk, olyant, a minővel tényleg sohasem birt, s a melyet csak akkor veszít ismét el, ha a mellétársított reprodukált hangképzet újból feledésbe menni engedtetik. — Ha félhomályban tekintünk meg egy képet, olyankor t. i. a mikor annak csak körvonalaít s azokat is homályosan vesszük ki; azonnal meglátjuk a kép detail-jait, mihelyest eszünkbe jut, hogy az illető képet már ismerjük, azaz mihelyest reprodukált emlékezetképek segedelmével a tökéletlen érzéki észrevevést kiegészíteni sikerül. Vagy ha a legjobb falatozás közben egy hajszálra akadunk, az ennek fonalán öntudatunkba felkelő emlékezetképek tömege nemcsak, hogy elfödi az illető étel reális egyébként jó ízét, hanem azt teljesen meg is másítja, mert rossznak, undorítónak, bűzösnek s több effélének fogjuk izlelni ezentúl.

Értelmi működésünk ezen nemét — mint mondám — a figyelem nevével szoktuk illetni. A figyelem kiszabott emlé-

képzetekre való irányítása megváltoztatja kvalitásábn a külbehatás támasztotta érzéki képzetet.

A figyelem azonban nemcsak ezen alakban képes megmásítólag folyni be az érzéki észrevevésekre. Módosíthatja azokat intenzitásukra vonatkozólag is, oly módon, hogy semminemű határozott emlékképeket nem állít reproductio útján az objectiv ingernek képe mellé, hanem inkább tökéletesen ismeretlen érzéki benyomásokat várva s azok felfogására készülve, határozatlan alakban nyilvánul. — Így pl. ha valaki azt mondja nekem: vigyázz! most látni vagy hallani fogsz valamit! én azonnal megváltozott öntudattal lesem a bekövetkezendőket, a nélkül, hogy bizonyos ismert emlékezetképek reprodukáltatnának nálam. Az activ öntudatnak ezen megváltozása bizonyos feszültség érzete alakjában lép fel és lényeges valami, mert jobban képesít engem a várandó inger apperceptiójára, jobban, mint a hogy a váratlanul erő ingerek felfogására képes szoktam lenni.

Fechner\* és Wundt\*\* ezen feszültségi érzetet izomérzetekre és zsigerérzetekre vezették vissza, hangsúlyozva azt, hogy mindig azon érzékszervünkben lépnek fel, a mely szerv részéről váratik esetleg az érzéki benyomás, azaz, hogy a fülben, ha hangra figyelünk, a szemben, ha látásra készülünk és így tovább. De e ténynek további magyarázatot adni sem Fechner, sem Wundt nem tudott.

Én részemről a figyelem e befolyását egyrészt az érzékszerveinkben mutatkozó feszültségi érzetre, másrészt az érzéki észrevevés folyamatára, szintén behatóbb vizsgálatnak vetettem alá, és találtam, hogy figyelmezés alkalmával — mint azt az illető buvárok leírták — tényleg az egyes érzéki szervekben közelebb meg nem határozható érzetek lépnek fel. Ezen érzetek különös karakterrel soha nem bírnak s öntudatomban csak jelezni látszanak azt, miszerint eme vagy ama érzékszervemben fog valami végbemenni. Mihelyest azonban a várt érzéki észrevevés bekövetkezett, az általa ingerületbe hozott képzetek sokkal intensívebb módon léptek öntudatom felszínére figyelmezéskor, mint máskülönben.

\* Fechner: Elemente der Psychophysik. II. 475. old. Leipzig. 1860.

\*\* Wundt: Grundzüge der physiol. Psychologie. Leipzig 1880. 2. Aufl. Bd. II. 208. old.

Ebből azt következtettem, hogy azon sajátos szervi érzetek, melyek érzékszerveimben az észrebevés várandóságának ideje alatt fel lőnek élénkítve, intenzitásukban fokozni vannak hivatva a létrejövő képzeteket. — Ha pedig azokat intenzitásukban fokozzák, mi mellett a kvalitást meg nem változtatják, természetükre nézve csak oly emlékezet-képzetek lehetnek, melyek a szülemelő képzettömegben — mint mellékképzetek — ugyanis már befoglalva szoktak létezni, azaz az érzéki észrebevés rendes alakelemeihez tartoznak.

Valamennyi eddig az érzéki észrebevés alakelemeiként felsorolt képzetcsoporthoz közül csakis a szóban forgó szervi érzetek csoportja jöhet itt számításba. Hisz az activ öntudatban véletlenül székelő egyéb képzetek rendesen oly heterogének, hogy csakis a létrejövő érzéki észrebevésnek kvalitását másíthatnák meg, de soha annak intenzitását. A kedélyi érzületek pedig azért nem jöhetnek tekintetbe, mivel, mindig másodlagos természetűek lévén, mint ilyenek egy ismeretlen érzéki benyomás mellé megelőzőleg oda nem állíthatók, különösen akkor, a mikor még azt sem tudhatni, vajon kellemes lesz-e a várt ingerbe-behatás vagy kellemetlen? Ugyanezt mondhatni a térbeli kiterjedést és mozgást markirozó izomérzetek képzeteiről, vagyis a mozgás képzetekről egyáltalánban. Ezek sem lehetnek előkészítőleg az öntudat felszínére tolva soha, mert a bekövetkezendő érzéki benyomás tárgyának térbeli dimenziói, iránya vagy esetleges mozgásai mindig ismeretlenek előre, minélfogva a netán előre reproductív úton felélénkített motorikus képzetek a később tárgyilagosan felélénkítettekkel nem takarnák egymást. Ellentétes, egymással össze nem eső mozgásképzetek pedig nemhogy kölcsönösen emelnék egymást intenzitásukban, sőt ellenkezőleg csökkentenék mindenkor egymást signalértékük erély fokában.

Csak egyetlen egy lehetőség marad tehát hátra, t. i. az, hogy az észrebevés intenzitását fokozó figyelem psychikus művelete által, a functióra készülő szervnek fuctionalis zsigerérzetei ébresztetnek fel előre — reproductio útján — az öntudatban, minek folytán az észrebevésre az objectivitás bélyege kettősen üttetik rá. Először azért, hogy az illető szervi-érzetek emlékképei akaratos reproductio útján állíttatnak be az öntudatba — ha még oly halványan is — ama bizonyos határozatlan feszültség érzetét

okozva; másodszor azáltal, hogy az érzéki-észrebevés végbemene-  
nete alkalmával a működő szervek részéről az activ öntudatba-  
kényszerüleg újból bevitetnek. — Kétszer egyidőben ingerületbe  
ejtett s felélénkített képzetek azonban kell hogy kettős eréllyel  
lépjenek föl az öntudat felszínére, mely kétszeres eréllynél fogva  
bizonyára alkalmassá válnak arra, miszerint az érzéki-észreve-  
vésre sokszorozott mértékben öltöztessék reá az objectivitás cha-  
rakteristikus bélyegét. De ott, a hol az észrevett tárgy objectív  
létezésének tudata kettősen s azért intesivebben társul az észreve-  
vés képzet tömege mellé, ott az észrebevés folyamata egész  
teljében is csak mennyileges értelemben szenvedhet el gyarapo-  
dást, a mint azt a figyelem lélektani actusa alatt tapasztaljuk.

A figyelem t. i. a határozatlanul irányított figyelem, lélek-  
tani művelete tehát végső elemzésben a szervi-érzetek hatalmas  
szerepkörének elismerésére vezet, mert azok a figyelem folyama-  
tából következtetve az érzéki-észrebevés objectivitásának meg-  
ítélésében lényeges szerepet játszani vannak hivatva. Azaz a  
szervi-érzetek képzei az érzéki-észrebevés képzet-tömegében  
szintén kell hogy befoglalva legyenek mindakkor, valahányszor  
az észrebevés folyamata maga tárgyilagossá akar visz-  
szavezettetni. A hol az érzéki-szerv functiójáról jel nem támad  
az öntudatban, ott az észrebevés képzet-terméke reális száрма-  
zásában tagadásba vétetik; a hol pedig ily jel valóban adva  
lesz, ott az észrebevést okozó inger tárgyilagossá léte minden két-  
séget kizárólag elfogadtatik.

Mindezeket szem előtt tartva kísérleteimből végtére kitet-  
szik az is, hogy a normalis érzéki-észrebevés képzet-  
összegében negyedik mellékképzet-csoportként  
mindenkor a szervi- vagy zsigerérzetekből fak-  
adó szervi-képzetek is társulnak. E csoport képzet-  
elemei szintén akként lánczolódnak az eredeti inger alap-képe-  
téhez, mint a többi csoportok mellékképzei, hozzátársulásuk  
által bővebb színezetetésben, sokoldalubb markirozásban és hatá-  
rozottabb jellegzésben részesítvén azt.

## VI.

Ennyi elemi, mondhatni alakító képzet szükséges tehát ah-  
hoz, hogy az érzéki-észrebevés folyamata tökéletes legyen.

Sokszerű képzetek társulnak össze minden érzéki észrebevés életbe lépése alkalmával, melyek kísérleteim értelmében következő öt csoportra oszthatók:

1.) az alap-képzetek csoportja, mely az érzéki szervek útján felvett ingerek képzeteit foglalja magában;

2.) az activ öntudatot időazonosan betöltő egyenes ingerképzetek és reprodukált képzetek csoportja, mely az ingerek s az azt körülvevő külvilág, valamint a szemlélő egyénisége közti időszerinti viszonyt adja nekünk tudomásul;

3.) az érzéki-észrebevést kísérő érzületek, mint vasomotorikus képzetek csoportja;

4.) a mozgás-képzetek csoportja, mely a mozgást és térbeli kiterjedést valamint az irányt jelző ismeretek által képviseltetik; s végre

5.) a szervi-érzetek képzetcsoportha, melynek folyamánya az érzéki-észrebevés- az objectiv ingertől való függésének tudata.\*

Az érzéki-észrebevés tényében tehát egy nagyon szövődményes folyamattal van dolgunk, melynek bonyolódottsága épen abban rejlik, hogy sokszerű heterogeu képzeteket kell egymás mellé társítani, ha az illető észrebevés egész képzet-összege egy való, reális kültárgyként akar megítéltetni, azaz, ha az ingerek létezésében activ öntudatunkból a külvilágba akar projiciáltatni.

És a tárgyilagoss észrebevés tényleg nem egyéb, mint adott s tudomásul vett képzeteknek a külvilágba való kivetítése. — Mert hiszen avval, hogy az elszenvedett érzéki-észrebevés tárgyát nem csak ingerként engedjük érzékszerveinkre behatni, egyszerűen tudomásul vevén az ingert, hanem azonfölül össze is kapcsoljuk azt öntudatunkban a bennünket ugyanakkor érő más ingerekkel, kifestjük ama érzelmekkel, melyeket az inger én-

\* Az érzéki észrebevés kiegészítő elemi alkatrészeihez tartoznak még a szavak és nevek képzetei, a melyek az észrebevéshez szintén oda fűződnek s melyekkel az illető ingerokokat illetni szoktuk. Ezeket feleslegesnek tartottam külön felsorolni, mivel a szavak és nevek oly hallási- és mozgási képzetekből vannak összetéve, melyek közül az előbbiek már az időazonosan reproducált emlékképzetek csoportjában, az utóbbiak pedig a mozgás-képzetek csoportjában befoglaltatnak.

jünkben kelt, viszonyítjuk a térhez és időhez, melyben észreveszünk és függésbe hozzuk saját testi szerveink működésével; valóban nem teszünk egyebet, mint hogy új- meg új, az öntudatban támadó jelek által azon ítéletünknek adunk kifejezést, mely szerint az illető tárgy — mint ingerek — rajtunk kívül létezik.

Végelemzésben e szerint az érzéki észrebevés folyamata tényleges ítéletet rejt magában, mert az egymással kapcsolatba lépő képzetelemek mindegyikének megjelenéséből, mint ugyanannyi psychikus signalból, az észrebevésre kerülő ingertárgy minőségére, térbeli s időbeli viszonyaira valamint én-ünkhöz való magatartására stb. következtetünk. — Mennél fogatékosabb a felsorolt képzetelemek száma az észrebevés összképzetének alakulásánál, annál hézagosabb azon ítélet is, melyet ennek fonalán az észrevett tárgyról magunknak képezünk. Innét aztán ama nagy különbség, mely a felületes és beható érzéki észrebevés közt létezik, innét azon tökély, melyet a felnőtt ember érzéki-észrebevései mutatnak a gyermekével szemben, és ismét azon lényeges differentia, melyben minden észrebevés képzet-egésze részesítettik függőleg a testi- meg lelki- állapottól, függőleg az észrebeveő egyéniségtől és függőleg az észrebevést közvetítő körülményektől.

Ezekről, valamint az érzéki-észrebevésről egyáltalában, mint az ítélet egy neméről, legyen szabad fenti taglalásaim során más alkalommal értekezni.

*Dr. Lechner Károly*

m. kir. országos elmebeteg-ápol-  
dai igazgató-főorvos.

---